

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXVII

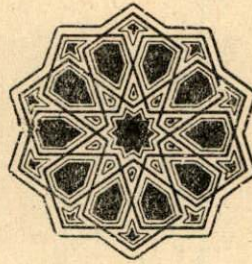

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXVII

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Sayfa
Prof.Dr. H. ATAY , <i>Kur'ân-ı Kerim ve Kudsiyet</i>	1
Prof.Dr. M.S. AYDIN, <i>Sürec Felsefesi Işığında Tanrı-Alem İlişkisi</i>	31
Prof.Dr. İ.A. ÇUBUKÇU, <i>Biruni</i>	89
Prof.Dr. H. YURDAYDIN, <i>İslâm Devletlerinde Müslüman Olmayanların Durumu</i>	97
Doç.Dr. H. ALTINTAŞ, <i>İslâm Düşüncesinde Tasavvuf</i>	111
Doç.Dr. M. AYDIN, <i>Batı ve Doğu Hıristiyanlığına Tarihi Bir Bakış</i>	123
Doç.Dr. S. HİZMETLİ, <i>Tarihi Rivâyetlere Göre Hz. Osman'ın Öldürülmesi</i>	149
Doç.Dr. S. HİZMETLİ, <i>İslâm'ın Derûnî Tezâhürleri</i>	177
Doç.Dr. İ. KAYAOĞLU, <i>İslâm'da Adalet Mefhumu</i>	201
Doç.Dr. M. ŞİMŞEK, <i>Osmanlı Cemiyetinde Para Vakıfları Üzerinde Münâkaşalar</i>	207
Doç.Dr. G. TÜMER, <i>Yehova Şahitleri Hareketi ve Bir Din Olup Olmadığı</i>	221
Doç.Dr. A. UĞUR, <i>Kemal Paşa Zâde'nin VIII. Defteri</i>	265
Doç.Dr. M.S. YAZICIOĞLU, <i>Mâtürîdî Kelâm Ekolünün İki Büyük Siması Ebû Mansur Mâtürîdî ve Ebu'l-Mu'in Neseî</i>	281
Yrd.Doç.Dr. M. BAYRAKTAR, <i>İbn Sînâ'da Varlık, Varoluşun Sebebi ve Varlığın Delili Olarak Aşk</i>	299
Yrd.Doç.Dr. M. BAYRAKTAR, <i>Al-Jahız and the Rise of Biological Evolution</i>	307
Yrd.Doç.Dr. S. EROĞLU, <i>Kur'an Hükümlerinin Hukuk Açısından Değerlendirilmesinde metod</i>	317
Yrd.Doç.Dr. M. KOŞTAŞ, <i>Doğu Arap Dünyasında Hukukî Modernleşmenin Birkaç Yönü</i>	327

Yrd.Doç.Dr. M. KOŞTAŞ, <i>La Laiscation De L'Etat Turc</i>	339
Dr. M. ATALAR, <i>İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Genel Kitaphğında Mevcut Bulunan Tarihi Çalışmalarının Listesi</i> ..	347
Dr. M. ATALAR, <i>A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Genel Kitaphğı Yazmalar Bölümündeki Tarih Çalışmaları</i>	355
Dr. H. KIRBAŞOĞLU, <i>İbn Haldûn'un "Mukaddime"sinin Yeni Bir Tercümesi Üzerine (I)</i>	363
Dr. H. KIRBAŞOĞLU, <i>Mukaddime'ye Yazılan "Giriş" Bir İntihal mi? (II)</i>	399
Ar.Gör. Ali YILMAZ, <i>Yeni Tarama Sözlüğü</i>	415

İBN SİNÂ'DA VARLIK, VAROLUŞUN SEBEBİ VE VARLIĞIN DELİLİ OLARAK 'A Ş K

Yrd.Doç.Dr.Mehmet BAYRAKDAR

Eflâtun ile birlikte "Aşk" a, ilk İlâh olarak tarif edip ona psikolojik bir mandan ziyade daha çok ontolojik bir mana kazandıran Parmenide¹ olduğunu söyleyebilirsek de; "Aşk" ın tam olarak mana kazandığı ilk filozof şüphesiz Empédocle'dur. Zira O'na göre Aşk, Kin gibi aynı zamanda maddî ve vucûdî bir şeydir ki daha çok eşyanın birliği için bir sebebidir. Bunun için Aristo, Epmedocle'un "Aşk" ını şöyle yorumlar: "Aşk" hem etkin sebep, çünkü o şeyleri birbirine yaklaştırır; hem maddî sebep, çünkü o maddenin karışımında bir pay teşkil eder."² Empédocle'a göre "Aşk" aynı zamanda Toprak, Su, Hava ve Ateş gibi dört esas elemanın bir beşincisi - eğer "Kin" altıncı sıraya itilirse - dir. O "O'Aşk" ı da bir eleman sayar. Bunun için Théophraste "Empédocle. . . . bazan onları ('Aşk ve Kin'i) dört elemanla aynı seviyeye koyar."³ der. Nihayet "Aşk" ve "Kin" in maddî bir unsur ve ontolojik bir mana da kullanılmasını Empedocle'un bizzat kendinden dinleyelim: "Nihayet Aşk diğerleri arasında uzunluk ve genişlik bakımından eşittir."⁴ "Kâh Aşk sebebiyle onlar (dört eleman) sadece tek bir organizma meydana getirmek için birleşirler, kâh zıddına kendilerinin dışındaki Kin'in sebebiyle önce gerçekleşen bir birliğin tamamen bozulmasına kadar birbirlerinden ayrılırlar."⁵

Aynı şekilde, daha sonra biz Aşk'ın ontolojik bir mana ve ontolojik bir rol aldığını Eflâtun'da görüyoruz. O başta Banquet olmak üzere Phédon, Phèdre ve République gibi diğer eserlerinde Aşk hem bir "İlâh", hem bir "Şeytan" ve hem de ruhun bir "İhtiras" ı olarak görmesiyle

1 Eflâtun, Le Banquet, Oeuvres Complètes içinde, Notlarla Çeviren: L.Robin, I.cilt, Gallimard, Paris, 1950, 178 (b), s. 701.

2 Aristote, Métaphysique, A, 10, 1075 (b) 3.

3 Théophraste, Phys.Op.frg.3, (Dox, 9.477).

4 Empédocle, De la Nature, frg. 17.

5 Empédocle, age., frag. 26.

Aşk'a psikolojik bir mana yanında, ona yaratıcı bir fonksiyon da veriyordu.⁶ Aynı yolla Plotin da Eflâtun gibi, Aşk'da bir İlâhlik bularak onu yaratılmış ve aynı zamanda yaratıcı bulur.⁷

Fârâbî de Allah'ı hem İlk Âşık, hem İlk Mâ'suk ve hem de 'Aşk'ın bizzat kendi kabul ederek⁸ Aşk'a daha da çok bir ontolojik mana kazandırmıyor muydu?

Buraya kadar filozofumuz İbn Sînâ'dan önce "Aşk"ın bir "İlâh" veya en azından Fârâbî'de olduğu gibi Allah'ın bir sıfatı olarak düşünülmesi, "Aşk" a varlıksal ve var oluşsal bir mana verildiğini göstermekti. İbn Sînâ zaman zaman çeşitli vesilelerle çeşitli eserlerinde Aşk'dan söz ederse de⁹ Aşk'ın ontolojik açıdan ele alınıp incelendiği ve sırf bu konu için hasredildiği özel bir eserde kaleme almıştı: Risâlâ Fî Mâhiyyet al-'İşk. İbn Sînâ bu eserinde tam bir Aşk ontolojisi yapar. Şüphesiz İbn Sînâ başta Fârâbî olmak üzere Eflâtun ve Plotin'den esinlenmiş olduğunu gösteren benzer şeyler varsa da o başta Eflâtun ve Plotin'i çoktan geçmiştir. Önemli benzerlikler L.Gardet'nin¹⁰ de belirttiği gibi, Aşk'ı bilgi açısından diyalektik bir metod olarak ele alıp oradan Allah'a yükselmesi ve Allah'ı hem Âşık, hem Mâ'suk hem de Aşk olarak görmesidir. Fakat İbn Sînâ'nın kendinden öncekilerden birçok yönlerden ayrılır; onlarda bulunmayan en önemli yeniliği ve Aşk konusunda orijinalliği üç noktada özetlenebilir:

1- Ne Eflâtun, ne Plotin gibi psikolojik manadaki aşkı sadece canlı varlıklardan insana has kılmaz; zıddına aşkı canlı, cansız, bitki, hayvan, bütün mahluklarda yayılmış doğuştan bir kuvvet olarak görmesidir. Ve ayrıca bu konuyu Risâlesi'nin ikinci kısmında özel olarak *في ذكر وجود في الحبّة العسقى في البسائط الغير الحية* altında ele alır ve şöyle neticelendirir:

فاذن ليس بعري شيء من هذه البسائط عن عشق غريبي من طباعه¹¹

2- İbn Sînâ çok açık olarak Aşk'ı, Allah da dahil bütün varlıkların esâsi ve varlığı sayar; Aşk'ı esas ve varlık olarak aynı zamanda varlıklâ-

6 Eflâtun, le Banquet, 181 a, 202 e, 203 a, 206 c-e; Phèdre, 254 b.

7 Plotin, Enneades, III, 5, (2); VI, 7(28); VI, 8(15).

8 Fârâbî, al-Da'âvî al-Kalbiyya, Haydarâbâd, 1349 H, s. 3; al-Madîna al-Fâzla, Dâr al-Maşrik, Bayrut, 1968, s.54, 68.

9 Bkz. İbn Sînâ, Nacât, 2.bsk., Kahira, 1357, s.243-246; Mantık al-Maşrikiyyîn, Kahira, 1328, s. 47; Şifâ, Kahira, 1328, ss. 592, 598, 599, 609.

10 Bkz. Louis Gardet, La Pensée Religieuse d'Avicenne, Paris, 1951, ss. 168-170; La Connaissance Mystique Chez Ibn Sînâ, Memorial Avicenne - II, Caire, 1952, ss. 36-42.

11 İbn Sînâ, Risâla Fî Mâhiyyet al-'İşk. Neşreden ve Tercüme eden: A.Ateş, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Yayınlarından, No: 552, İstanbul, 1953, s. 10.

rın ve varoluşun sebebi olarak görür. Biz Aşk'ı böyle ontolojik bir sebep olarak İbn Sinâ'nın kendinden önceki filozoflarda göremiyoruz.

3- İbn Sinâ'ya göre Aşk aynı zamanda varlığın ve dolayısıyla Allah'ın bir delilidir de. İbn Sinâ Aşk'a hem ontolojik yünden, hem de psikolojik ve bilgi yönünden öyle bir değer verir ki, o bir yandan insanın kendinde kendi için yetmezliğini ve âcizliğini gösterir, dolayısıyla tamamlanmaya ihtiyacı olduğunu bildirir. Diğer yandan Aşk, "En Yetkin" in varlığını bize gösterir, ki ona bütün varlıklar doğuştan, insan bilkuvve, diğer varlıklar bilfiil âşıktırlar. Fakat insan ancak kendi ihtiyârî Aşk'ını kesbettikten sonra O'nun bilincine varabilir. Şuura varması için de O'nu bilmeyi denemesi gerekir.

Biz burada daha çok bu üç yenilikten ve kendinden öncekilere göre bu farklılıklardan¹² son ikisi üzerinde durmak istiyoruz.

Bazı araştırmacılar gibi L.Gardet de her nekadard İbn Sinâ'nın ontolojik Aşk'ından bahsederse de Aşk'ın İbn Sinâ'da varlık olarak ve Varoluşun sebebi olarak ele alınmasına hiç değinmez. Halbuki dediğimiz gibi İbn Sinâ'nın asıl yeniliği buradadır, yani Aşk'ı varlık ve varoluşun sebebi olarak görmesindedir.

12 Gayemiz Eflâtun, Plotin ve İbn Sinâ'nın "Aşk" nazariyeleri arasındaki farkları sayıp dökmek olmamakla birlikte burada şunu da ilâve edelim ki, H.Ziya Ülken, Ahmet Ateş'in İbn Sinâ'nın Risâla Fî Mahiyyat al-Işk adlı eserinin neşrine yazdığı Fransızca Önsöz'ünde ve Ahmet Ateş'in aynı eser için yazdığı Giriş'te Eflâtun'un Aşk Nazariyesi ile İbn Sinâ'nın Aşk Nazariyesi arasındaki farklardan bahsederken, iki filozof arasında bir fark olarak: Eflâtun'a göre Aşk'ın en yüce ve en yüksek mertebesinin Le Beau (Güzel) olduğu halde, İbn Sinâ'ya göre bunun Mutlak İyi, yani Allah olduğunu söylerler. (H.Ziya Ülken, Önsöz, s.II; Ahmet Ateş, Giriş, s. XIII.). Evet, Aşk'ın en yüce noktası Eflâtun'a göre Le Beau'dur. İbn Sinâ'ya göre ise Mutlak İyi "al-Hayr"dir. (Bkz. İbn Sinâ, Risâla Fî Mahiyyat al-Işk, s. 7: "أذهو الفأية في الحيرية فهو الفأية"

في المعشوية و الفأية في العاشيقية الفأية المعشوية اعنى بذلك ذاته تعالى

H.Ziya Ülken ve Ahmet Ateş'in yanılarak söyledikleri gibi bu noktada iki filozof arasında bir fark yoktur. Çünkü, eğer Eflâtun'a göre Le Beau, Le Bien ve Allah hakkındaki görüşlerine bakacak olursak Eflâtun (Le Bien'in teşkil edicilerinden birinin Le Beau olduğunu ve aralarında bir birlik ve ilgi bulunduğu hakkında bkz. Plilebe, 65 c. d, (s. 163), La République, 509 (a), (s. 1097); Allah'ın iyyinin sebebi olduğu, Definition, 411 (a) (s. 1395); Güzelin İyi olduğu hakkında Definition, 414 (e), (s. 1401); Aşk'la Güzel'in ilgisi için bkz. Le Banquet, 195 (a), (s. 724, 201 (b), (s. 733)) Mutlak Güzel'in Allah veya en azından Allah'ın bir güzelliğın sıfatı olduğunu görürüz; o halde, diğer taraftan Eflâtun'a göre de "Aşk"ın en yüce ve en yüksek noktasının Allah'da veya Güzel'de olduğu açıktır. Demek ki bu noktadan Eflâtun'la İbn Sinâ arasında bir fark olmadığını düşünürüz. Neticede Eflâtun'un, Aşk'ın en yüce noktası Güzel'de biter demesi ile İbn Sinâ'nın Aşk'ın en yüce noktası Allah'ta biter ve Allah'tır demesi arasında bir fark yoktur. Dediğimiz gibi H.Ziya Ülken ve Ahmet Ateş'in yanılgıları Eflâtun'a göre Güzel ve Allah arasındaki bağın ve ayrımlığın kurulmamasında yatar.

Varoluşun sebebi ve varlık olarak İbn Sînâ'ya göre Aşk kavramını ele almazdan önce ona göre genel olarak Aşk nedir kısaca izah etmek faydalı olacaktır.

Biz İbn Sînâ'nın Aşk'ı tarif ediş şekillerine göre, Aşk önce: 1) Psikolojik manasında Aşk, 2) Ontolojik manasında Aşk diye ikiye ayırarak konuya gireceğiz.

1) Psikolojik manada Aşk, İbn Sînâ'ya göre, güzel ve uygun olanın arzusudur: "Aşk gerçekte sadece güzel ve uygun olanın büyük bir arzusudur:¹³. "لاناالعشق ليس في حقيقه الا استحسان الحسن و العلام جدا"

Diğer taraftan Aşk, İbn Sînâ'ya göre, duyulan, candan ve temiz bir sevgidir."

Aşk, bu manasıyla, bir çeşit his ve duygudur. Muhabbet ve şevk kelimeleriyle aynı manaya gelir. Bunun için İbn Sînâ: "İşk bizzat muhabbet" dir, der.¹⁴ Yine bundan dolayıdır ki biz Nacât'ta, zorunlu varlığın Ma'şuk olduğu kadar Mahbûb olduğunu da okuyoruz.¹⁵

İbn Sînâ Aşk'ın ileride göreceğimiz ontolojik manasıyla olduğu gibi, bu manasıyla canlı cansız bütün varlıklarda doğuştan bilkuvve olarak var olduğunu kabul eder.¹⁶

Bu psikolojik Aşk, eğer insanda akılla, diğer varlıklarda içgüdü ile birleşirse entellektüel bir Aşk meydana gelir ki, biz buna İbn Sînâ ile "al-İşk al-İhtiyârî" adını veririz. Bu ihtiyârî aşk ki sahibine her durumda en iyiyi seçme yeteneğini ve irâdesini verir; sahibinde bir irâde kuvveti meydana getirir. "... ikincisi İhtiyârî Aşk'tır. Bunu üzerinde bulduran Mâşukunun kendisine vereceği fayda, önüne çıkan şeyin faydası zararından az ise, zarara düşeceğini düşünmesiyle, Maşûk'undan yüz çevirmesi gibidir. Meselâ eşek kurdu görünce arpa yemekten vazgeçer ve olanca gücü ile kaçmağa başlar."¹⁷

2) Ontolojik manada Aşk'a gelince, İbn Sînâ'nın en çok üzerinde durduğu bu aşktır ki, o bütün varlıkların hem kendisi, hem de sebebidir. Bu ancak yukarıda kısaca belirttiğimiz tabii psikolojik ve ihtiyârî aşkların vasıtası ile - ki onlar daha çok bilgi ve bilme ile ilgilidirler - anlaşılır.

13 İbn Sînâ, Risâla Fî Mahiyyat al-İşk, s. 6.

14 İbn Sînâ, Mantık al-Maşrikiyyin, s. 47.

15 İbn Sînâ, Bkz. İbn Sînâ, Nacât, s. 245.

16 İbn Sînâ; Risâla Fî Mahiyyat al-İşk, I, Bölüm, ss. 4-8.

17 İbn Sînâ; a.g.e., s. 12.

İbn Sinâ'ya göre, İlk Varlık, Zorunlu Varlık yani Allah, Fârâbî'de olduğu gibi bizâtihi 'Âşık, Ma'sûk ve 'Aşk'tır.¹⁸ Bu demektir ki İlk Varlık, her yönde Aşk'tır; hem Kendi yönünden hem de diğer varlıklar yönünden Aşk'ın hem süjesi hem de objesidir. Aşk demek Varlık demektir. Varlık demek Aşk demektir. Demek ki İbn Sinâ'ya göre Allah'ın Zâtı ve Varlığı Zâtî Aşk'tır.¹⁹ "فاذن العشق هو صريح الذات والوجود"

Bütün Varlıkların özleri, cevherleri ve hüviyetleri bizzat Aşk'tır. Tâ O'nun kendisidirler. Yine bu konuyu İbn Sinâ şöyle ifade eder: "Yahut, varlıkların varlıkları ile 'Aşk, birbirlerinin aynısıdır."²⁰ Aynı noktada İbn Sinâ şunu da ilâve eder "فتبين ان الهويات لا تخلوا عن العشق وذلك ما اردنا ان نبين"²¹

İbn Sinâ'nın bütün bu sözlerinden, tekrar edelim, Aşk'ın bizzat Varlık olduğu açıkça ortaya konmuş oluyor. Bu Mutlak ve Küllî Aşk aynı zamanda Mutlak ve Saf İyi'nin de aynısıdır; Varlık hem Aşk'tır, hem de Mutlak İyi'dir.

Esasen bizim burada vurgulamak istediğimiz şey Aşk'ın Varlık olarak anlaşılışını göstermek olduğu kadar, Aşk'ın, Varlık'ın ve İlk İlet'in bizzat kendi olduğunu göstermektir.

Evet, İbn Sinâ'ya göre Aşk, İlâhî Varlık'm ve bütün diğer varlıkların sebebidir. Allah veya İlk Aşk, İlk 'Âşık ve İlk Ma'sûk, Kendi Zâtı ile ve Zâtındaki Aşk, Âşıklığı ve Ma'sûkluğu ile Kendine Âşık olunca Kendi Varlığını ve diğer varlıkları vâretti. Aşk'la sebeblenen bu yaradılış İbn Sinâ'ya göre, "Tecelli" ismini alır; eğer Tecelli olmasaydı, der, varlık olmazdı ve bu Tecelli varlıkların sebebidir. Çünkü, Allah aynı zamanda Kendi varlığı ile diğer varlıkların yani sebeblenmişlerin varlığına Âşık'tır. Bütün bu şeyleri İbn Sinâ şöyle vurgular: فلولاً تجليه لم يكن وجوده فتجليه علة كل وجوداذن هو بوجوده عشق لوجود معلولاته فهو عشق لنيل تجلله"²²

İbn Sinâ'nın bu görüşleri karşısında, özellikle Vahdet-i Vücedu filozof mutasavvıfların neden ontolojik içerikli bir tecelli nazariyesi üze-

18 İbn Sinâ, Nacât, s. 245: "فهو محبوب ومعشوق" s. 400: "ليكون اذاته عشق وعاشق" Şifâ, 'II, s. 598; Nacât, s. 401: "ليكون ذاته لذاته اعظم عشق ومعشوق"

19 İbn Sinâ, Risâla Fî Mahiyyat al-'Işk, s. 8.

20 İbn Sinâ, a.g.e., s. 8.

21 İbn Sinâ, a.g.e., s. 8.

22 İbn Sinâ; Risâla Fî Mahiyyat al-'Işk, s. 29.

rinde çok durduklarını anlamak güç değil. Her halde bu noktada onlar İbn Sînâ'dan büyük ölçüde etkilenmeleri gerekir.

Diğer taraftan İbn Sînâ'ya göre Aşk'ın, Varlık'ın sebebi olması tabii, zarûrî ve lüzumludur. O, bu konuda şöyle der:

ويلزم ضرورة ان يكون العشق في هذه

23 İbni Sînâ, aynı konuda, yani varlıkların Aşk ile ve O'nun sebebiyle oluşunda şunları da ilâve eder: "واذن وجود كل واحد من المدبرات بعشق غريزي فيه" فاذن الموجودات اما ان يكون وجودها بسبب عشق فيها واما ان يكون وجودها..."²⁴ Görülüyor ki, Varlık'ın sebebi Aşk'tır.

Burada şunu hatırlamak yerinde olur ki, esasta farklı olmak üzere Eflâtun da, eserlerinden bir tanesinde, Le Banquet'nin bir yerinde Aşk'a Yaratıcı bir sebep rolü verir, fakat Aşk'ın bu Yaratıcı-sebep rolü orijinal bir sebeblik ve yaratıcılık değil, çünkü Eflâtun'a göre bu yaratıcılık ve sebeblik yaratılmış varlıklar üzerindedir ki o varlıklar arasında bir ilgi ve çekicilikten başka bir şey değildir. O şöyle der: "... Amour est bon Créateur en Création"²⁵ Halbuki İbn Sînâ'nın aşkı bizzat Varlık'ın ve varlıkların varoluş sebebidir. O orijinal ve İlk sebeptir.

İbn Sînâ'ya dönerek, şöyle bir soru akla gelebilir: Peki Aşk'ın sebebi nedir? Ona göre bunun cevabı açıktır. Yukarıdaki söylediklerimiz dikkate alınırsa cevap kolaylaşır. Aşk'ın sebebi İlâhî Zât'tır. Zira Zât, Zâtî olarak bizzat Aşk'tır. O, o halde sebebsiz ve zamansız bir Aşk'tır, Zât'ın aşkı sonradan değildir. Kısaca Zât'la Varlık ve Aşk aynı şeydirler ve birdirler. Allah'tan başka varlıkların Aşk'ının sebebi ise Allah'ın onlara Ma'sûk oluşudur:²⁶ "وعلة معشق هو ما نيل او سينال منه اي من المعشق..."

Kısaca Aşk'ın bizzat Varlık veya Varlık'ın bizzat Aşk'ın kendisi olduğu ve Aşk'ın Varlık'ın ve Varoluşun sebebi olduğunu söyledikten sonra, Aşk'ın bir de Varlık'ın varlığının delili olduğunu görelim.

Aşk'la Allah'ı isbatı -ki biz bunu- İbn Sînâ'da "Allah'ın estetik delili" diye adlandıracağız. Araştırmacılar, İbn Sînâ'ya göre a) Varlığın Müm-

23 İbn Sînâ, a.g.e., s. 4.

24 İbn Sînâ, a.g.e., s. 6., s.8.

25 Eflâtun, Le Banquet, 196 (e), s. 727.

26 İbn Sînâ, Risâla Fî Mahiyyat al-'İşk, s. 7.

kün ve zorunlu oluşu ayırımından faydalanarak, b) Hareket delilinden, c) Sebeblilik delilinden, d) Bizzat Varlık fikrinden hareketle elde edilen delil, olmak üzere birçok delilden bahsederler. Hiç kimse Allah'ın, İbn Sînâ'ya göre Aşk mehumundan hareketle Allah'ın isbâtından bahsetmez.

Önce, biz İbn Sînâ'da Aşk'a dayanarak Allah'ı isbat için şu öncül-leri sıralayalım: a) İbn Sînâ'ya göre bütün varlıklar canlı olsun cansız olsun hepsinde doğuştan bir Aşk vardır. Bu Aşk, bu varlıkların yetkinlik derecelerine göre derece derecedir; b) Aşk, bu varlıkların hem kendisi hem de sebebleridir; c) Allah İlk Âşık, İlk Ma'sûk ve İlk Aşk'tır; d) Allah İlk İlet olduğu için İlk Aşk ile Tecelli edicidir.

Şimdi bu öncüller ışığında delili ortaya koymaya çalışalım.

İbn Sînâ şöyle der: İnsanlar, hem de daha çok akıllıları, varlıklarda bir güzellik gördüğünde ona âşık olurlar; Aşk'ın insanda bir fenomen olarak varlığı gerçektir ve hayatta âşık olmayan ve sevmeyen yok gibidir.²⁷ İnsanda aşkın ve sevmenin varlığı bir gerçektir ve bu doğustandır. İnsandaki bu aşk, bir çeşit yetkinliğin de sebebidir. Ancak, bu aşk ve yetkinlik insan için kâfi ve tam bir yetkinlik değildir.²⁸ O halde, bu eksik aşk ve yetkinlik başka Zâtı ile Mutlak Âşık, Mutlak Aşk ve Ma'sûk'tan alınmıştır ki, o da Allah'tır.²⁹ İnsan bu dünyada eksik olan aşkları idrak edince, daha yetkininin varlığını görür ve onu ister; nihayet onlardan da en yücesine ve en yüksek Aşk'a yükselmek ister. Bu da hiç şüphesiz Allah'tır ve O'nun Aşkı'dır. Burada İbn Sînâ'nın ilginç bir yorumunu hatırlatalım: O, sûfilerin al-İttihâd'ını insanın tabii aşkı sebebiyle Mutlak İyi ve Aşk'ı istemesi ve Allah'ın onların zâtlarına Zâtî Âşıklık ve Ma'sûkluk ile tecelli etmesi olarak yorumlar ki, bu ittihad da Gerçek'de varolan Gerçek Zât'a bir yaklaşmak olarak kabul eder,³⁰ ki bu da Allah'ın Aşk'a dayanan en azından subjektif bir delilidir.

Diğer taraftan Allah İlk İlettir ve bu illiyet O'ndan tecelliyi yani varoluşu meydana getirmiştir. Eğer İlk İlet Âşık ve Ma'sûk olmasaydı tecelli olmazdı ve bütün varlıklardan gizli kalırdı, varlıklar da olmazdı.³¹

Halbuki varlıklar var, o halde tecelli yani varoluş da var; bunda şüphe yok, çok açıktır. Aksi halde Varlık'ı ve var oluşu inkâr ederiz ki, bu gözümüzle gördüğümüzü inkâr olur ve saçmalaktır. Tecellinin sebebi de O'nun varlıklara Âşık oluşu ve onlardan tecellisine nâil olunmasına Âşık oluşudur. "O, Varlığı ile sebeblenmişlerin varlığına âşık olduğundan, Kendi tecellisine nâil olunmasına âşıktır."³²

27, 28, 29 İbn Sînâ; Risâla fi Mâhiyyat al-Işk, s. 5.

30, 31, 32 İbn Sînâ, a.g.e., ss. 25, 29.

O halde tecelli ve onun sebebi olan Âşık, İlâhî Zâtın ve Allah'ın gerçekliğinden başka bir şey değildir: *وليس تجليه الاحقيقة ذاته، اذ لا متجلى بذاته في ذاته الا هو*³³ ve İlâhî Zât'ın delilidir.

Neticede İbn Sînâ'ya göre Aşk'ın, hangi derecede olursa olsun varlığını kabul etmek demek, varoluşun ve bütün varlığın, dolayısıyla Allah'ın varlığını kabul etmek demektir.

---

33 İbn Sînâ, a.g.e., s. 26.